

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

БОНДАРЧУК ОЛЕНА ЮРІЇВНА

УДК 811.112.2'42

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ “AUSSTEIGER”
У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів–2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, м. Луцьк.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Лисецька Наталія Григорівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри німецької філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Материнська Олена Валеріївна,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
доцент кафедри перекладу,
прикладної та загальної лінгвістики;

кандидат філологічних наук, доцент
Ткачівська Марія Романівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри іноземних мов і перекладу.

Захист відбудеться “09” жовтня 2015 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79001, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано “07” вересня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У сучасній лінгвістиці одна з домінуючих парадигм – когнітивна, що спрямовує дослідження за напрямками “мова та мовець”, “мова й культура”, “мова та ментальність”. Одним із ментальних утворень у когнітивній лінгвістиці є лінгвокультурний типаж (далі – ЛК типаж) – “узагальнений тип особистостей, поведінка яких виражає найяскравіші, упізнавані характеристики певного етносу чи соціальної групи” (В. І. Карасик, О. О. Дмитрієва). ЛК типаж об’єднує в собі проблематику лінгвокультурології (В. фон Гумбольдт, О. О. Потєбня, Е. Сепір, М. Ф. Аліференко, С. Г. Воркачов, А. Гардт, В. В. Жайворонок, В. В. Красних, В. А. Маслова, Л. І. Мацько, О. О. Селіванова, В. М. Телія та ін.), лінгвоконцептології (Н. Д. Арутюнова, А. Д. Белова, Н. Кальва, В. І. Карасик, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов, К. Фраас та ін.) і лінгвоперсонології (Й. Л. Вайсбергер, С. В. Голик, І. О. Голубовська, Л. В. Засєкіна, Ю. М. Караулов, Е. Мергенталер, В. П. Нерознак, Г. Шварц, Г. Штассен та ін.). Об’єктом аналізу стає мова, що є транслятором мисленневих процесів, соціальних змін у суспільстві, і культура як історична пам’ять народу.

У межах теорії ЛК типажів досліджено типажі “чиновник” (В. І. Карасик, І. В. Щєглова, Т. М. Сукаленко), “гусар”, “декабрист” (О. О. Дмитрієва), “англійський дивак” (Л. В. Бондаренко), “зірка Голлівуду” (Л. П. Селіверстова), “рокер” (М. Б. Ворошилова), “елітарна мовна особистість” (Є. М. Санченко), “козак” (Т. М. Сукаленко), “неформал” (І. Б. Бордуляк), “*der deutsche Bürger*” (О. В. Дорошенко), “англійський дивак” (К. О. Ахтирська) та ін.

Феномен *Aussteiger* розглянуто в роботах з філософії (Е. Зандфосс, К. Шюле), соціології (У. Броммер, Г. Зіфер, Г. Кройцер, Н. Луманн, Р. Ольтманнс), психології (В. Гросс) і літературознавства (М. Гаранд). *Aussteiger* ще не досліджено в мовознавчих працях. ЛК типаж “*Aussteiger*” – цікавий об’єкт саме лінгвістичної розвідки, тому що культура самовираження тісно пов’язана з вербальною самопрезентацією суб’єкта в суспільних відносинах, а репрезентація досвіду безпосередньо стосується менталітету етносу.

Актуальність нашої наукової праці визначено, з одного боку, відповідністю її об’єкта та методології антропоцентричній спрямованості сучасного мовознавства, яке, зокрема, опікується проблемами нових концептуальних утворень як важливого джерела інформації про фундаментальні цінності, етичну й соціальну своєрідність німецькомовного суспільства, актуальний стан мовної та концептуальної картин світу, а з іншого – обраним когнітивним напрямом аналізу німецької лінгвокультури на її сучасному етапі. ЛК типаж “*Aussteiger*” – концепт із різновекторними оцінними характеристиками, дослідження яких особливо актуальне для аксіологічної лінгвістики, оскільки їх формування залишається досі недостатньо проаналізованим.

В основу роботи покладено **гіпотезу**: у німецькій лінгвокультурі існує ЛК типаж “*Aussteiger*”, який уособлює культурно-специфічну особистість, є концептом,

що актуалізований у мові та може бути розкритий у межах когнітивно-дискурсивного підходу.

Зв'язок із науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться в інституті іноземної філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в межах наукової теми “Семантико-прагматичні характеристики різних жанрів та дискурсів у сучасних германських мовах” (затвердженої вченою радою ВНУ імені Лесі Українки, протокол № 16 від 13.04.2011 р.).

Мета дослідження – моделювання й характеристика ЛК типу “Aussteiger” крізь призму взаємозв'язку мови та мислення, а також аналіз різнорівневих мовних засобів його вербалізації.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію низки **завдань**:

1) висвітлити зміст поняття “лінгвокультурний типаж” у межах лінгвістичного дослідження й розробити комплексну методику опису його мовного втілення та дискурсивної реалізації;

2) описати ЛК типаж “Aussteiger” як мовну особистість (далі – МО) з урахуванням міждисциплінарного підходу до її аналізу;

3) дослідити ЛК типаж “Aussteiger” як концепт німецької лінгвокультури з позицій її базових цінностей;

4) виявити поняттєві характеристики типу “Aussteiger” на матеріалі словників, дискурсивних контекстів та опитування носіїв мови;

5) установити образні характеристики *Aussteiger* за допомогою аналізу концептуальних метафор і розробки соціокультурного паспорта типу;

6) з'ясувати смислове наповнення основних цінностей німецькомовного суспільства й оцінку досліджуваного явища носіями мови;

7) здійснити фреймовий аналіз ЛК типу “Aussteiger”;

8) застосувати топос-аналіз для опису ЛК типу “Aussteiger”.

Об'єкт дослідження – мовні засоби об'єктивації ЛК типу “Aussteiger” (відповідна лексика, фразеологічні одиниці, словосполучення, речення й текстові фрагменти, у яких актуалізується досліджуваний ЛК типаж) у сучасному німецькомовному публіцистичному та художньому дискурсах, лексикографічних джерелах й опитуванні носіїв мови.

Предмет дослідження – понятійна, образна та оцінна характеристика ЛК типу “Aussteiger”, зафіксована в мові, а також дискурсивна реалізація досліджуваного ЛК типу в сучасному німецькомовному дискурсі.

Матеріалом дослідження послуговували близько 3 тис. фрагментів публіцистичного дискурсу, відібраних за допомогою фронтального обстеження п'яти авторитетних німецькомовних видань (der Spiegel, der Focus, der Stern, die Zeit i die Welt), які охоплюють період із січня 2012 р. до травня 2015 р.; книги художнього дискурсу (Г. Лангенкамп “Aussteigerin aus Versehen”, А. Майєр “Die kleine Aussteigerfibel”, М. Онкен “Bis nichts mehr ging. Protokoll eines Ausstiegs” та Я. Гросарт “Vom Aussteigen und Ankommen. Besuche bei den Menschen, die ein einfaches Leben wagen”) загальним обсягом 756 сторінок; дані

суцільної вибірки з тлумачних, енциклопедичних, етимологічних, синонімічних й інших словників (усього 29); результати анкетування респондентів (158 інформантів).

Методологія дослідження обґрунтована його спрямованістю на комплексний аналіз ЛК типу, проведений на основі *когнітивно-дискурсивного підходу* до аналізу концептів з урахуванням *антропоцентричності* та *міждисциплінарності*. У процесі наукової розвідки, відповідно до її мети й завдань, застосовано такі **методи дослідження**: загальні – *дедукції та індукції* – для уточнення теоретичних засад і формулювання висновків роботи; *дискурсивний аналіз* – для виявлення текстових кореляцій із позамовними чинниками; *концептуальний аналіз* – для моделювання ЛК типу “Aussteiger” як концепту; *когнітивна інтерпретація мовного матеріалу* – для дослідження відображених за допомогою мови ментальних структур свідомості *Aussteiger*; *контекстологічний аналіз* – для розкриття семантичної реалізації значення слів; *етимологічний коментар* досліджуваного поняття; *аналіз словникових дефініцій* – для встановлення лексико-семантичних варіантів ключових слів; *компонентний аналіз* – для з’ясування особливостей змісту різних лексико-семантичних варіантів ключового слова й сформованих на їх основі синонімічних рядів; *кількісний аналіз* – для фіксації кількісних відношень понятійних ознак концепту “Aussteiger” у різних словниках та опрацювання результатів опитування; *зіставний аналіз* для опису даних лексикографічних (тлумачних, енциклопедійних, електронних, спеціалізованих, синонімічних) словників і їх зіставлення з результатами опитування; *експериментальні методи* – вільний асоціативний експеримент, метод суб’єктивних дефініцій (анкетування) – для збору та аналізу інформації про досліджуване поняття, зафіксоване у свідомості носіїв мови; *фреймовий і топос-аналіз* – для моделювання підтипів ЛК типу “Aussteiger”.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній *уперше*: 1) запропоновано комплексний підхід до аналізу ЛК типажів у публіцистичному та художньому дискурсах; 2) визначено значущість ЛК типу “Aussteiger” для німецької лінгвокультури; 3) виявлено ознаки поняттєвого складника типу “Aussteiger”, змодельовано його інтра- й екстразони, описано його образно-асоціативні та оцінні характеристики; 4) застосовано фреймовий і топос-аналіз для дослідження ЛК типу.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що висновки щодо змісту, структури, процесів формування та реалізації ЛК типу “Aussteiger”, тенденції щодо динаміки його мовної об’єктивації є внеском у концептологію, теорію міжкультурної комунікації, лінгвокультурологію й лінгвоперсонологію. Здійснений аналіз ЛК типу “Aussteiger” – перший в українській германістиці та становить теоретичну основу для подальшого наукового опрацювання теорії ЛК типажів з урахуванням фреймового й топос-аналізу.

Практичне значення дослідження зумовлено можливістю використання його результатів у курсах “Загальне мовознавство”, “Теорія міжкультурної

комунікації”, “Лінгвокраїнознавство”, “Соціолінгвістика”, “Когнітивна лінгвістика”, а також в інших сферах – психології, соціології, філософії, політології. Крім того, вони знадобляться в практичній лексикографії, зокрема для укладання тлумачних словників та словників концептуальної лексики. Дослідження становить також інноваційний інтерес для викладачів німецької мови – для ознайомлення з цим культурноспецифічним явищем і засобами його вербалізації.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнено в таких **положеннях, що винесені на захист:**

1. ЛК типаж – складне ментальне утворення, об’єктом аналізу якого є типізована МО. *Aussteiger* – це особа або група осіб, які з певних ідеологічних, політичних, економічних, екологічних, соціальних переконань та внаслідок зовнішніх обставин залишають суспільство, роботу, групу, об’єднання, країну задля самореалізації, здійснення мрій, ведення особливого способу життя, пошуку нових відчуттів.

2. *Aussteiger* мають особливий вид менталітету, відображають інтегровану перспективу бачення світу.

3. Сміслові наповнення концепту у свідомості носіїв мови відрізняється від даних лексикографічних джерел, що свідчить про швидкі темпи розвитку досліджуваного явища, які не встигають відобразитись у словниках.

4. Концептуальна метафора (онтологічна, структурна, орієнтаційна, інновативна, біо- та антропоморфна) і соціокультурний паспорт типажу репрезентують предметно-образний зміст ЛК типажу “*Aussteiger*”.

5. Оцінний компонент відображає аксіологічні орієнтири в житті *Aussteiger*, такі як LEBEN (життя), ZEIT (час), FREIHEIT (свобода) та GLÜCK (щастя), які виникають на базі загальнонімецьких цінностей і отримують нове смислове наповнення. ЛК типаж “*Aussteiger*” є аксіологічно полярним концептом із позитивною та негативною оцінкою.

6. Фреймове моделювання ЛК типажу виявляє ті семи значення, які відсутні в словниках, але існують у свідомості носіїв мови. Топос-аналіз слугує додатковим засобом побудови фрейму та виявлення специфіки аргументації *Aussteiger* у дискурсі.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Отримані результати, теоретичні положення й висновки сформульовано безпосередньо автором. Статей із тематики дисертації, опублікованих у співавторстві, немає.

Апробація. Результати та основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2012–2015 рр.), на Міжнародній науковій інтернет-конференції “Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації” (Івано-Франківськ, 2013 р.); VII Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми германської філології та прикладної

лінгвістики” (Чернівці, 2013 р.); ХХІХ Міжнародній науково-практичній конференції “В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии” (Новосибірськ, 2013 р.); Міжнародній конференції “Развитие науки в ХХІ веке” (Донецьк, 2013 р.); VІІІ Міжнародній науково-практичній конференції “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (Острог, 2014 р.); ІІІ Всеукраїнській науковій конференції германістів “Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика” (Харків, 2014 р.); VІІІ і ІХ Міжнародних науково-практичних конференціях студентів та аспірантів “Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень” (Луцьк, 2014–2015 рр.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Мова як засіб міжкультурної комунікації” (Херсон, 2014 р.); VІІІ Міжнародній науковій конференції “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2014 р.); Українсько-німецькому колоквиумі аспірантів “Forschungsaspekte der ukrainisch-deutschen Nachwuchsgermanistik” (Трускавець, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції “Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс” (Київ, 2014 р.), ХХІ конференції Асоціації українських германістів “Молода германістика України між традицією та новаторством” (Львів, 2014 р.), Міжнародній науковій конференції “Філологія та лінгвістика в епоху цифрових технологій – 2015” (Будапешт, 2015 р.) і на щорічних конференціях професорсько-викладацького складу СНУ імені Лесі Українки.

Публікації. Основні положення й результати дослідження опубліковані в шістнадцяти джерелах, із них шість – одноосібні роботи у фахових виданнях України, одна стаття опублікована в Угорщині (м. Будапешт), одна – в Росії (м. Новосибірськ), одна – у нефаховому виданні (м. Луцьк) і сім – тези доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (332 позиції), семи додатків. Загальний обсяг дисертації – 222 с., із них 178 – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, актуальність, методологічну основу, методи та матеріал дослідження, визначено його мету й завдання, окреслено об’єкт, предмет дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, сформульовано положення, які виносяться на захист, зазначено апробацію й публікації з теми дисертації.

Перший розділ “**Теоретичні засади дослідження лінгвокультурного типу «Aussteiger»**” містить вихідні теоретичні положення, на яких ґрунтується аналіз фактичного матеріалу.

ЛК типаж як об'єкт лінгвістичного дослідження є сукупністю культурно-мовних, комунікативно-діяльнісних цінностей, значень, установок і поведінкових реакцій (О. О. Дмитрієва). Аналіз ЛК типу "Aussteiger" передбачає поєднання здобутків про мову, культуру, соціологію німецькомовного суспільства.

Aussteiger у фокусі лінгвістики – особистість, виражена в мові, "схарактеризована на основі створених нею текстів із погляду використання системних засобів мови для відображення бачення навколишньої дійсності та задля досягнення певної мети" (Г. І. Богін, Ю. М. Караулов). З огляду на те, що упізнаваність МО відбувається за рахунок певних специфічних характеристик вербальної й невербальної поведінки, вважаємо, що *Aussteiger* застосовують швидше невербальну комунікацію з метою привернення уваги, висловлення недовіри, протесту, обурення тощо.

Носії німецької мови широко осмислюють досліджуване явище, оскільки послуговуються численною лексикою на його позначення (*Aussteiger, Außenseiter, Weltreisender* та ін.), натомість в українській мові немає однослівного еквівалента для позначення *Aussteiger*. У словниках зафіксовано лексеми, які описують певні аспекти цього поняття: *дивак, кумедник, чудодій, ексцентрик, химерник, оригінал, соціальний аутсайдер, курйозний, епатажний, маргінал, неформал, нерд, нонконформіст, обструкціоніст, панк*.

Особливість *Aussteiger* – їх діалектика не/приспосованості до реальних суспільних норм. Німецький філософ К. Шюле наголошує на тому, що саме *Aussteiger* можуть дати об'єктивну оцінку стану німецькомовного суспільства: *Niemand kann besser Auskunft geben über den Zustand einer Gesellschaft als der, der aus ihr aussteigt. Aussteiger sind die Rache der Gesellschaft an sich selbst*.

Тема *Aussteiger* з'явилась у фокусі досліджень з утворенням субкультур (насамперед хіпі) у 1960–1970 рр. та згодом поширилася на літературу й суспільствознавство.

Згідно з концепцією Т. Шіппан та Л. Ердманна виділяємо в структурі ядро *Aussteiger*, яке включає власне бажання, волевиявлення, прагнення залишити певні структури й відмежовує досліджуване поняття від маргінальних груп у соціології (нім. *Randgruppe*). Наявність у значенні слова другорядних смислів дає підставу виділити підтипи *Aussteiger*, які об'єднані поняттєвим змістом, проте відображають відмінні смисли та емоційні відтінки: *Aussteiger* із суспільства, професії, міста, субкультури, секти, внутрішні, тимчасові *Aussteiger* тощо.

Одним із важливих критеріїв аналізу виникнення МО *Aussteiger* є потреби (внутрішні стимули діяльності особистості). Пошук сенсу життя вважаємо інваріантною складовою для вищевизначених підтипів *Aussteiger*. До мотивів виникнення *Aussteiger* відносимо відновлення внутрішньої рівноваги, вихід із сірої маси, потребу в природному спілкуванні, бажання жити в селі, розчарування в громадянському суспільстві, особистий розвиток, прагнення самому вирішувати, відповідальність за вчинки, утечу від метушні, стрес на роботі, об'єднання Німеччини, гроші, обмежену кількість ресурсів та Інтернет.

З огляду на взаємозв'язок мови й культури, мови та етносу, мови й менталітету визначено, що розвитком теорії МО в межах лінгвокультурології є теорія ЛК типажів. *Aussteiger* як ЛК типаж містить такі ознаки: широка впізнаваність, рекурентність, знаковість, яскравість, типовість та прецедентність. У теорії аналізу ЛК типажів розмежовано поняття “лінгвокультурний типаж”, “роль”, “амплуа”, “персонаж”, “імідж”, “стереотип” й “мовний портрет”.

Специфічні мовна та концептуальна картини світу зумовили особливий вид менталітету – *Aussteigermentalität*, який відображає інтегровану перспективу бачення й сприйняття. *Aussteiger* як члени німецької лінгвокультури перебувають в опозиції до певних складників різних соціальних, суспільних та економічних інститутів.

У дисертації запропоновано комплексний підхід до аналізу ЛК типажу в публіцистичному й художньому дискурсах з огляду на антропоцентричну лінгвістичну парадигму. *Aussteiger* розглянуто з точки зору міждисциплінарності, що дало змогу поєднати дані різних наук. Методологічним підґрунтям дисертації обрано когнітивно-дискурсивний підхід. З огляду на те, що дискурс – це “зв'язний текст у сукупності з позамовними чинниками, текст у подієвому аспекті, мовлення як цілеспрямована соціальна дія” (Н. Д. Арутюнова, Т. Р. Кияк, М. П. Кочерган), тема *Aussteiger* проникає у всі сфери людського буття й пронизує повсякденний, політичний, соціальний, науковий та інші типи дискурсу, що зумовлено динамічністю й багатогранністю досліджуваного поняття. Аналіз ЛК типажу “*Aussteiger*” як МО та концепту поєднує доробки з лінгвокультурології, лінгвоперсонології, теорії міжкультурної комунікації, МО, концептуальної метафори, фрейму й топос-аналізу. Оскільки ЛК типаж – особливий тип лінгвокультурних концептів, важливі характеристики якого полягають у типізованості певної МО, значущості цієї особистості для лінгвокультури (В. І. Карасик, О. О. Дмитрієва), то для дослідження *Aussteiger* покладено в основу алгоритм аналізу концепту (В. І. Карасик, М. М. Полюжин, А. М. Приходько).

У другому розділі “**Лінгвокультурний типаж «*Aussteiger*»: поняттєвий, образний та оцінний складники**” розкрито трикомпонентну структуру ЛК типажу як концепту.

Реконструкція **поняттєвого складника** ЛК типажу “*Aussteiger*” полягає в залученні до дослідження словникових та інших дефініцій ключових слів (іменника *der Aussteiger* і дієслова *aussteigen*). Основні етапи аналізу – етимологічний коментар, аналіз дефініцій, синонімів ключових слів, результатів опитування носіїв мови, виділення інтра- та екстразон поняттєвого компонента досліджуваного ЛК типажу.

Дані етимологічних словників показують, що іменник *der Aussteiger* утворився за допомогою експліцитної деривації (префіксації й суфіксації) від дієслова *steigen* та префікса *aus-*, які поклали в його основу значення “іти, крокувати, підійматися, поспішати, досягати, потрапляти, зійти, вийти”.

Аналіз ключових слів “*der Aussteiger*” й “*aussteigen*” проведено на матеріалі тлумачних, он-лайн-словників та енциклопедій. У вищезгаданих джерелах наведено такі основні значення “*aussteigen*”: *die Mitarbeit einstellen* (припинити співпрацю), *den Beruf aufgeben* (залишити професію), *ein Fahrzeug verlassen* (вийти з транспортного засобу), *von einem Vorhaben zurücktreten* (відмовитися від своїх намірів), *den Umgang mit den Menschen abbrechen* (припинити спілкування з людьми), *sich des Rauschgifts entwöhnen* (позбутися наркотичної залежності), *gesellschaftliche Bindungen aufgeben* (припинити суспільні відносини). Основні ознаки лексеми “*der Aussteiger*” зведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Аналіз дефініцій значень лексеми “*der Aussteiger*”
у лексикографічних джерелах**

Ознаки ЛК типу “Aussteiger”	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W9	W10
<i>aus den gesellschaftlichen Verpflichtungen aussteigen</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>alternativ leben</i>	+	+		+	+			+		+
<i>aus den beruflichen Verpflichtungen aussteigen</i>			+		+	+	+		+	+
<i>abweichende Lebensweise führen</i>	+	+	+					+		
<i>Subkulturen, anderen Kulturen beitreten</i>		+						+		
<i>aus der Szene aussteigen</i>									+	+
<i>aus der Abhängigkeit aussteigen</i>									+	+
<i>ein unangepasstes Leben führen</i>	+									
<i>Verkehrsmittel verlassen</i>							+			
<i>andere Lebensformen bevorzugen</i>								+		
<i>die Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe aufgeben</i>										+

Найчастотнішими синонімами досліджуваного ЛК типу, які виокремлено з одинадцяти словників, є *Freak* (дивак), *Nonkonformist* (нонконформіст), *Alternativer* (альтернативна людина), *Abweichler* (той, хто відступає від правила), *Gammler* (хіпі), *Individualist* (індивідуаліст), *Außenseiter* (аутсайдер), *Eigenbrötler* (одинак) та ін. У сучасному німецькомовному публіцистичному дискурсі виявлено текстуальні синоніми, які актуалізують такі смисли: інший спосіб мислення (*Andersdenkender*, *Lebenskünstler*, *Sinnsucher*), спроможність висловити свою думку (*mündiges Wesen par excellence*, *Kämpfer gegen die Wirklichkeit*), ігнорування дійсності (*Wirklichkeits-*, *Leistungsverweigerer*), дивак (*Anzugmann*, *der Kuscheltiertauscher*, *die Veteranen einsamer Expeditionen*), любитель природи (*Naturliebhaber*, *Umweltschützer*), мандрівник (*Weltenbummler*, *Weltumsegler*, *Wasserbewohner*, *Wellenreiter*, *Erkenntnisreisender*) й ін. Відмінність у профілюванні ЛК типу синонімами в словниках і публіцистичному дискурсі свідчить про зміну смислового наповнення досліджуваної лексеми.

В асоціативному опитуванні носії мови актуалізують значення, які мають найменше вираження в словникових дефініціях (*aus den Gruppen austreten*), переносять значення дієслова “*aussteigen*” на досліджуваний іменник (*die Mitarbeit einstellen, von einem Vorhaben zurücktreten, den Umgang mit den Menschen abbrechen*) та наводять нові смисли, що відсутні в словниках (*ins Ausland gehen, sein Verhalten, seine Denkart ändern, aus dem Alltag ausbrechen, Reiselust, Abenteuerlust haben, Träume verwirklichen, keine Angst vor Veränderungen haben*).

Згідно з асоціативною моделлю Г. Г. Слишкіна в структурі ЛК типу виділяємо інтразону (*der Aussteiger, die Aussteigerin, der Ausstieg, das Aussteigen, das Aussteigertum, das Sabbatical, die Auszeit, das Downshifting*) й екстразону – окаяналізми, складні іменники, у яких *Aussteiger* виступає детермінантом (*Karriere-Aussteiger, Terror-Aussteiger, Aus-Aussteiger, Vorzeigeaussteiger* та ін.) і детермінантом (*Aussteigerwelle, Aussteiger-Herberge, Aussteigertraum* й ін.).

Проведений аналіз смислових характеристик ЛК типу “*Aussteiger*” дає підставу виокремити такі конститутивні ознаки: 1) особа або група людей; 2) відмовитися від суспільних обов’язків; 3) залишити професію; 4) розпочати нове життя; 5) жити альтернативно; 6) вести незалежне життя; 7) бути членом іншої культури або субкультури; 8) залишити субкультуру; 9) позбутися залежності; 10) реалізувати свої плани, мрії.

Для аналізу **образного складника** ЛК типу застосовано теорію концептуальної метафори (С. А. Жаботинська, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Е. Табаковська, М. Шварц-Фрізель та ін.), яка за допомогою референції на інші концепти пояснює досліджуване явище. Виділяємо такі метафори:

- біоморфну: AUSSTEIGER–ПТАХ, AUSSTEIGER–ДЕРЕВО (*Ich habe keine Wurzeln und keine Kraft zu fliegen* (Der Spiegel, 27.01.2014));
- антропоморфну: AUSSTEIGER–ПІОНЕР (*Als Pioniere, als Aussteiger der ersten Generation bauten sie sich ihr Nest, machten rundherum die Erde urbar* (Der Spiegel, 29.09.2012));
- інновативну: AUSSTEIGER–ПРИСТРІЙ (*Der Erfahrene verdiente sehr viel Geld – bis der Akku leer war und seine Frau weg* (Der Spiegel, 14.05.2012)), AUSSTEIGER–ЦЕМЕНТ (*Sie sagte, wer in frischen Zement trete, der verursache Spuren. Bei mir ist ein Abdruck hinterlassen, der geht nicht so schnell weg* (Der Spiegel, 13.09.2012)).

Услід за Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, виокремлюємо онтологічну, структурну й орієнтаційну метафори. У межах онтологічної метафори концептуальні кореляти СУСПІЛЬСТВО, СЕКТА, АТОМНА ЕНЕРГІЯ, НЕОНАЦИСТИ виступають контейнерами, а явище AUSSTEIGER – рухом із контейнера: *Aussteiger aus der islamistischen Szene, raus aus dem normalen Leben, Atomaussteiger*. Структурна метафора розкриває ЗМІНУ як основну образну характеристику *Aussteiger*: *Die Luft- und Raumfahrtmanager Krause kehrte aus seinem Sabbatical jedenfalls verändert zurück* (Der Spiegel, №1, 2012, с. 106). Зміна проявляється в іншій професії, соціальній ізоляції, виїзді за кордон, відмові, початку нового та активній громадянській позиції. Орієнтаційна метафора зображує *Aussteiger* як

рух по осі догори–донизу й уперед–назад (*Downshifting*). Суспільство вважає, що *Aussteiger* у своїх вчинках рухаються назад, повертаються до первісного способу життя, відкидають здобутки науково-технічного прогресу. Самі ж *Aussteiger* розцінюють своє життя як рух уперед, оскільки не бачать майбутнього в умовах сучасного суспільства: *Nicht als Ausstieg, sondern als einen Einstieg sehe er seinen Ausstieg, als Einstieg in ein selbstbestimmtes Dasein* (Я. Гросарт, с. 129).

Дотримуємося розробленої моделі аналізу ЛК типажів Волгоградської наукової школи (Т. В. Бондаренко, М. Б. Ворошилова, О. О. Дмитрієва, О. В. Лутовінова та ін.), у якій запропоновано виділяти соціокультурний паспорт типажу, що складається з таких ознак: зовнішність, житло, місце проживання, характер, діяльність. Зовнішність *Aussteiger* може не відрізнятися від загальної маси (*Seine rechte Vergangenheit ist ihm nicht mehr anzusehen* (Der Stern, 31.05.2013)) або впадати у вічі (*Er kommt alternativ daher: mit Wollmütze, langen Haaren, Kapuzenpulli und roten Turnschuhen* (Der Stern, 31.05.2013)). Житло *Aussteiger* аскетичне, скромне, просте: *Hobbithöhle, Holzhütte, Zuhause auf Zeit*. Особливими для *Aussteiger* є місця, де вони можуть реалізувати себе (*Hawaii, Hippiebucht Golden Bay, Panajachel, Nqileni* та ін.). Характер *Aussteiger* – важливий елемент у їхньому образі, який представляє їх із позитивного (*selbstbestimmt, entschlossen, mutig, lebenslustig*) і негативного боків (*unmotiviert, unsicher, müde, einsam, verrückt*). Сфера професійної діяльності характеризується зміною заняття. Популярними є ведення сільського господарства, виноградарство, пивоваріння або ж благодійна діяльність чи подорож навколо світу.

В оцінному складнику ЛК типажу відображено переосмислення ціннісних домінант німецької лінгвокультури та оцінку *Aussteiger* носіями мови.

До концептополя цінностей *Aussteiger* відносимо ЖИТТЯ, ЧАС, СВОБОДА й ЩАСТЯ. Основними концептуальними ознаками концепту ЖИТТЯ є його якість (*Mein eigenes Leben soll künftig an erster Stelle sein* (Der Spiegel, 04.10.2012)), експерименти над собою (*Robinsonexperiment, Selbstrettungsversuch*), виклик (*Herausforderung*), відповідальність (*Ich wollte Entscheidungen treffen, meine Ideen umsetzen und dafür langfristig verantwortlich sein* (Die Zeit, №5, 2013)). ЧАС набуває нових смислів. Слово “повільно” означає насолодитися часом, відчутти важливі моменти в житті, спланувати день за власними побажаннями: *Ich habe alle Zeit der Welt* (Der Spiegel, 13.09.2012). *Zeit ist wichtiger als Geld. Zeitwohlstand* (Der Spiegel, 09.01.2014). СВОБОДА проявляється в змозі самотійно приймати рішення (*persönliche Freiheit*), самовираженні (*freier Raum für sich selbst*) та можливості вибору (*Nichtstun oder Neustart?* (Der Spiegel, 12.05.2012)). ЩАСТЯ для *Aussteiger* полягає в простих речах: прогулянка на природі (*Es geht um das schnelle Naturglück* (Der Spiegel, №29, 2012, с. 81)), спорт (*Wenn Heidi den Begriff “Glück” definieren soll, fällt ihr zunächst ein berschwitztes T-Shirt ein* (Der Spiegel, 04.10.2012)), подорож на море (*Wenn sich Ingmar Oppenberg früher etwas Gutes tun wollte, kaufte er sich eine Rolex-Uhr. Heute fährt er ans Meer* (Der Spiegel, 03.01.2014)), особистий контакт із людьми та фізична праця (*Ich*

wollte mehr persönlichen Kontakt zu den Menschen, auch öfter draußen sein, mich mehr körperlich betätigen (Der Spiegel, 04.10.2012)).

ЛК типаж “Aussteiger” – аксіологічно полярний концепт, оскільки отримує в німецькій лінгвospільноті позитивну й негативну оцінки. За результатами асоціативного експерименту 75 опитаних вважають *Aussteiger* позитивним явищем, 52 – негативним, 12 – і позитивним, і негативним, 19 осіб не визначилися. Ця неоднозначність зумовлена різними аспектами життя *Aussteiger* та особистим досвідом спілкування респондентів із представниками досліджуваного явища.

На основі аналізу мовного матеріалу виділяємо такі підтипи ЛК типажу “Aussteiger”: “Aussteiger із суспільства”, “Aussteiger із міста” і “Aussteiger із професії”. Такий вибір продиктовано даними лексикографічних джерел, опитування й публіцистичного дискурсу.

У третьому розділі “Фреймове моделювання лінгвокультурного типажу «Aussteiger»” побудовано фрейми для кожного виділеного підтипу на матеріалі автобіографічних книг, що відкривають автостереотипний погляд на досліджуване явище.

Базою фреймового моделювання послугувала схема матричних фреймів, яку запропонував К. Конердінг та розвивають далі Д. Буссе, Б. Льоннекер, К. Фраас, А. Цім й ін. Вихідним пунктом теорії фреймів є те, що мовний доступ до концептуального знання можливий через предикації, які типові для мовної спільноти та збігаються з узуальними контекстами.

У фреймах можуть бути присутні ті семи, які ще не зафіксовані в словниках й існують у сучасному німецькомовному дискурсі (К. Фраас). Експліцитно виражені знання структуровані в рамки за допомогою слотів та філерів, що вербалізовані узуальними предикаціями в дискурсі. Для побудови фрейму потрібно поставити влучні питання й визначити межі для досліджуваного концепту, відкрити релевантні слоти (К. Конердінг, А. Цім). Предикації, представлені валентністю дієслів і специфікацією *Aussteiger*, є одночасно слот-структурами. Філери дають відповіді на питання фрейму, які відсутні в словниках та виникають у суспільній комунікації: типові *Aussteiger*, стереотипні уявлення про *Aussteiger* тощо.

Для побудови фрейму “Aussteiger” основою слугує матричний фрейм ОСОБА/ГРУПА, який модифіковано з фреймів ОСОБА/АКТАНТ та ІНСТИТУЦІЯ/СОЦІАЛЬНА ГРУПА. Із каталогу питань, що запропоновані К. Конердінгом, вибираємо ті, які є релевантними для обраного матеріалу дослідження. Наприклад: Із чого складається ГРУПА *Aussteiger*?; Які причини виникнення ГРУПИ *Aussteiger*?; Які назви має ГРУПА *Aussteiger*?; Які цілі переслідує ГРУПА *Aussteiger*?; За яких умов ГРУПА *Aussteiger* припиняє існувати?

Предикації *Aussteiger* у дискурсі можна розглядати як відповіді на питання фрейму “Aussteiger”. Для опису предикацій застосовуємо такі символи: *n* – слот для специфікації *Aussteiger*, напр. *berühmte Aussteiger*, *deutsche Aussteiger*

відображаються як AUSSTEIGER (n). X, Y і Z – валентність відповідних дієслів, слоти й предикації. Наприклад:

Контекст: *Heute ist es anders. Heute lebe ich hier alleine und genieße die Einsamkeit* (Г. Лангенкамп, с. 49).

Предикація: **AUSSTEIGER** насолоджується **x**.

Філери: **x** – die Einsamkeit.

Певні слоти мають широке наповнення текстовими фрагментами, деякі реалізуються лише одним контекстом. Це свідчить про те, що ці слоти мають високий ступінь централізації та утворюють дискурсивні профілі кожного окремого підтипу “Aussteiger”.

У фреймі “Aussteiger із суспільства” (книга Г. Лангенкамп) дискурсивний профіль визначено слотами, які описують *переваги Aussteiger над суспільством* (тиша, самотність, можливість самостійно вирішувати), *варіювання в назві підтипу* (*dieimwaldlebt, Technik-Freak, Tiermessie, tierliebendes Weichei*), що графічно відображено на рисунку 1.

- Слот 1 – склад *Aussteiger*
- Слот 2 – переваги *Aussteiger*
- Слот 3 – властивості *Aussteiger*
- Слот 4 – завдання *Aussteiger*
- Слот 5 – захист *Aussteiger*
- Слот 6 – обставини виникнення *Aussteiger*
- Слот 7 – обставини розпаду *Aussteiger*
- Слот 8 – фази існування *Aussteiger*
- Слот 9 – умови розширення *Aussteiger*
- Слот 10 – назва *Aussteiger*
- Слот 11 – умови схвалення цілей *Aussteiger*
- Слот 12 – цілі *Aussteiger*

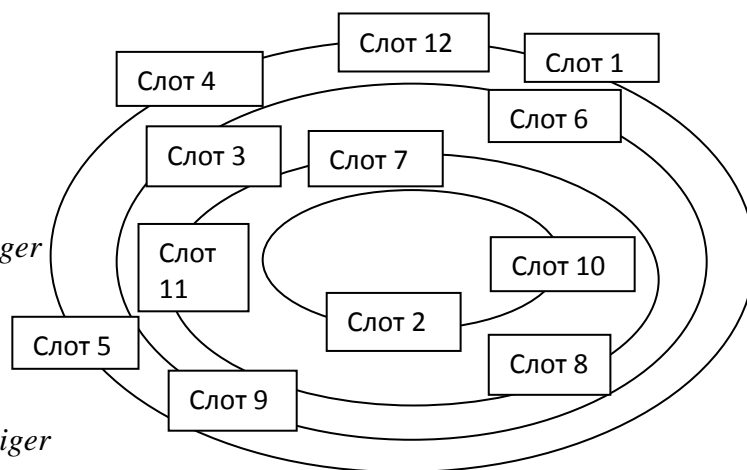

Рис. 1. Радіальна модель фрейму “Aussteiger із суспільства”

Фрейм “Aussteiger із професії” (книга М. Онкена) має дискурсивний профіль, утілений у слотах, що вербалізують *причини виходу з професії* (стрес, підвищена відповідальність, моральний тягар, сумніви, відчуття тиску, дисципліна, повна віддача професії, страх) і *назви цього підтипу* (*der Typ, der nicht mehr geheuer ist; der, der ich werde; Krisenmanager; ein zahnloser Tiger; der Kessel unter Hochdruck; nach der Arbeit süchtig sein; Workaholic*).

Фреймове моделювання підтипу “Aussteiger із міста” (книга А. Майєра) вивело на передній план слоти *недоліків життя в селі* (погодні негаразди, відсутність комфорту, втома від фізичної роботи, зловживання алкоголем), *його переваг* (довірливі сусіди, домашні тварини, затишні вечори, осмислення особистого життя) та *рис характеру Aussteiger* (готовність до змін, гордість, мужність, депресивність).

До фреймового аналізу інтегровано топос-аналіз для виявлення “імпліцитних передумов сказаного в тексті” (Д. Буссе). Топос розуміємо як переосмислений з

античної риторики дискурсивний засіб аналізу аргументаційних кроків. Для формулювання топосів використано “якщо-тоді-формулювання”, напр. топос рішення (**Entscheidungs-Topos**): **Якщо особа/група може приймати рішення самостійно, оскільки живе одна, то вона належить до *Aussteiger* (*Ich kann meine Entscheidungen ja auch selber treffen, was mir damals noch nicht wirklich so gelang*)**. Однією з причин виходу із суспільства є мотив прийняття рішень. *Aussteiger* свідомі, самостійно розв’язують проблеми й несуть відповідальність за свої вчинки.

Топос-аналіз показав інтенції *Aussteiger*, які спрямовані на те, щоб аргументувати своє рішення вести особливий спосіб життя, розкрити в причинно-наслідковому зв’язку основні теми, що охоплюють відмінний спосіб мислення та девіантну поведінку. Основними топосами, які проявляються в досліджених підтипах, є топоси свободи, простоти, початку й мужності.

ВИСНОВКИ

Використання когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу ЛК типу “*Aussteiger*” і його актуалізації в сучасному німецькомовному публіцистичному, художньому дискурсах, лексикографічних джерелах та опитуванні носіїв мови дало змогу визначити його мовні засоби об’єктивації й компоненти та наблизитися до розв’язання проблеми формулювання й реалізації концептів, які мають антропологічну основу.

Результати дослідження ЛК типу “*Aussteiger*” з урахуванням трихотомії “мова – людина – суспільство” поглибили знання про *Aussteiger* як відмінне від загального (соціальне, філософське, політичне, суспільне) явище, яке активно розвивається в західних країнах, зокрема в Німеччині.

Важливі смислові дистинкції поняття “ЛК типаж”, а саме: типізованість певної особистості, її значущість для культури, наявність ціннісного складника в концепті, який фіксує таку особистість, можливість її як фактичного, так і фікціонального існування, конкретизація в певному літературному персонажі, спрощена презентація, опис за допомогою певних прийомів соціолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу – реалізуються в типажі “*Aussteiger*”, що дає підставу розглядати його як ЛК типаж.

Відповідно до другорядних смислів, які викликані поняттям “*Aussteiger*”, виділено підтипи “*Aussteiger*”: *Aussteiger* із суспільства, міста, професії, побуту, країни, субкультури, секти, тимчасові, внутрішні *Aussteiger* тощо.

Головні мотиви виникнення *Aussteiger* як МО – це прагнення до самореалізації, що потребує вербальної самопрезентації суб’єкта, який вступає в комунікацію із соціумом. Таке бажання постає інваріантним складником *Aussteiger* як соціального типу. Варіативний компонент зумовлено індивідуальними способами самореалізації, що проявляється в підтипах *Aussteiger*.

ЛК типаж “Aussteiger” має характерні особливості. Із погляду лінгвоперсонології *Aussteiger* є МО. Оскільки *Aussteiger* евалюються німецькою культурою та проявляються на рівні МКС і ККС, то в дослідницькому сенсі це концепт, об’єкт аналізу якого – МО з особливими ціннісними орієнтирами.

ЛК типаж “Aussteiger” як концепт має тришарову структуру згідно з концепцією В. І. Карасика: поняттєвий, образний та оцінний складники.

В основу поняттєвого складника покладено значення дієслова “aussteigen”. Носії мови підкреслюють у структурі ключового слова “der Aussteiger” семи, які мають найменше вираження в словниках або взагалі відсутні в них: 1) поїхати за кордон; 2) змінити поведінку й спосіб мислення; 3) здійснювати мрії. Синоніми виражають смисли, що виникають на рівні узусу, найчастотнішими з яких є такі: 1) інший спосіб мислення; 2) спроможність відстояти свою думку; 3) утеча від суспільства. У поняттєвих характеристиках досліджуваного типажу знаходимо також нові смисли, які мають протилежну спрямованість від вищеназваних аспектів значення лексеми “der Aussteiger” – вихід із певних структур (сект, субкультур, наркотичної залежності тощо) з метою інтеграції в суспільство та ведення звичайного способу життя. Опираючись на факт, що публіцистичний дискурс і дані інформантів наводять відмінне від словників значення, пропонуємо таке визначення досліджуваного поняття: *Aussteiger* – це особа або група осіб, які з певних ідеологічних, політичних, економічних, екологічних, соціальних переконань і внаслідок зовнішніх обставин залишають суспільство, роботу, групу, об’єднання, країну задля самореалізації, здійснення мрій, ведення простого способу життя, пошуку нових відчуттів.

Дослідження образного складника типажу реалізовано концептуальною метафорою, яка за допомогою референцій на інші концепти пояснює досліджуване явище. Ці метафори ділимо на біоморфні (ПТАХ, ДЕРЕВО) та антропоморфні (ПІОНЕР, СЕЛЯНИН, ЗАСНОВНИК); інновативні (ПРИСТРІЙ, ЦЕМЕНТ, АНТИКУЛЬТУРА); онтологічні (СУСПІЛЬСТВО, СЕКТА, АТОМНА ЕНЕРГІЯ, НЕОНАЦИСТИ), структурні (ЗМІНА, ІЗОЛЯЦІЯ, ПОЧАТОК НОВОГО, ВІДМОВА), орієнтаційні (рух донизу й догори). Таке розмаїття метафор спричинене багатомірним і неоднозначним образом *Aussteiger*.

Перцептивно-образні характеристики формують соціокультурний паспорт типажу. У німецькій мовній свідомості *Aussteiger* мають такі ознаки: зовнішність, житло, місце проживання, характер, діяльність. Варто відзначити, що для характеристики *Aussteiger* в окремих випадках у сучасних контекстах прослідковано асиметричну амбівалентність (протилежна зовнішність, риси характеру, житло). Це вказує на складність досліджуваного явища. ЛК типаж “Aussteiger” є аксіологічно полярним концептом, що пов’язано, передусім, із різними проявами явища *Aussteigertum*.

Аналіз цінностей *Aussteiger* засвідчив головні аксіологічні орієнтири в житті *Aussteiger*: LEBEN, ZEIT, FREIHEIT та GLÜCK. Вони утворилися на базі загальнонімецьких, а саме: LEBENSDRANG, PRINZIPIEN, SINN FÜR METHODISCHES, WELTSCHMERZ, які в процесі розвитку суспільства

отримують нове смислове наповнення. На висунення вищеназваних концептів як основних у ККС *Aussteiger* вплинуло також і поняття “German Angst” (німецького страху). Німецьке суспільство переживає нові форми страху як основного стану людського життя. Виникнення *Aussteiger* зумовлене синтезом основних німецьких цінностей та недовірою до сучасного індустріального суспільства.

За допомогою фреймового моделювання підтипів ЛК типу “*Aussteiger*” на матеріалі автобіографічних книг встановлено ті семи, які ще не зафіксовані в словниках і присутні у свідомості носіїв мови. Топос-аналіз розглядаємо як додатковий засіб побудови фреймів для виявлення специфіки аргументації дискурсу кожного окремого підтипу.

Підтип “*Aussteiger* із суспільства” у своєму житті керується перевагами самотнього життя в лісі, яке супроводжується тишею, сприйняттям природи в її первісному стані, що в радіальній моделі фрейму займає центральне місце. Такий спосіб реалізації власних бажань проявляється в топосах, які на імпліцитному рівні пронизують книгу Г. Лангенкампа. Для цього підтипу характерна лексика для вираження самотності та життя на природі: *einsam, Einsamkeit, Zweisamkeit, echte Dunkelheit, weit weg von allem, tierliebende Weicheier, sich mit dem Haus anfreunden*.

Підтип “*Aussteiger* із професії” широко заповнює філерами слоти причин виходу з професії, до яких належать стрес, постійна зайнятість на роботі, відсутність вільного часу й особистого життя, що мають негативний вплив на здоров’я. У дискурсі це підтверджено відповідними топосами (сумніву, тиску, свободи тощо). М. Онкен широко використовує лексику для опису стресового стану (*ständig unter Strom stehen, der Baum brennt, keinen Bock mehr haben, den Tränen freien Lauf lassen, das Herz jagt, auffliegen*) та виділяє особливі стресові типи (*der Cholerische, der Infarkt-Jäger, der Zyniker, der Zappelphilipp, der Dramatiker*) для того, щоб аргументувати зміну своєї професійної діяльності.

Підтип “*Aussteiger* із міста” виводить на передній план слоти недоліків і переваг життя в селі для того, щоб потенційні *Aussteiger* змогли прийняти правильне рішення, що підкріплено топосами свободи, простоти, побуту, початку нового тощо. Це підтверджується застосуванням лексики на побутову тематику: *Unterputzwandheizung, Kunst-machen-Wollen, 16-Stunden-Arbeitstag, Geldverdienen-Können*. Вербальна самопрезентація цього підтипу зосереджена на використанні синонімів *Aussteiger*: *Solo- oder Familienaussteiger, Neuankömmling, Neuansiedler, Dauernörgler, Miamiertner, Möchtegernaussteiger, Langzeiturlauber*.

Альтернативний спосіб життя ґрунтується на переконанні в тому, що це завжди початок нового: *Jeder Ausstieg – den Suizid einmal ausgeklammert – ist zugleich ein Neuanfang, ist ein Einstieg in eine wie auch immer geartete fremde Welt*.

У результаті проведеного дослідження поглиблено уявлення про ЛК типаж “*Aussteiger*” як складне ментальне утворення, уточнено смислове наповнення його поняттєвої дефініції, розкрито перцептивно-образні, асоціативні уявлення, ціннісну спрямованість обраного способу життя, запропоновано фреймове

моделювання. За допомогою топос-аналізу схарактеризовано дискурсивну аргументацію *Aussteiger*.

Перспектива подальшого наукового пошуку полягає в описі особливостей функціонування ЛК типу “*Aussteiger*” у різних типах дискурсу, застосуванні розробленої методики в аналізі дискурсивної об’єктивації інших ЛК типажів у німецькій мові й дослідженні *Aussteiger* із позицій комунікативної та прагмалінгвістики.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. *Бондарчук О. Ю.* Дефініції ключового слова “*Der Aussteiger*” лінгвокультурного типу “*Aussteiger*” носіями мови / О. Ю. Бондарчук // Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика : тези доп. ІІІ Всеукр. наук. конф. германістів з міжнар. участю (5 квіт. 2014 р.). – Х., 2014. – С. 19–21.

2. *Бондарчук О. Ю.* Концептуальна метафора як інструмент дослідження лінгвокультурного типу “*Aussteiger*” / О. Ю. Бондарчук // Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс : матеріали Міжнар. наук. конф. / КНЛУ, Київ, 25–27 верес. 2014 р. ; [від. ред. О. П. Воробйова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – С. 37.

3. *Бондарчук О. Ю.* Концептуальна метафора як інструмент дослідження лінгвокультурного типу “*Aussteiger*” / О. Ю. Бондарчук // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київ. нац. лінгв. ун-ту. – Серія : Філологія, Педагогіка, Психологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2015. – Вип. 30. – С. 183–189.

4. *Бондарчук О. Ю.* Лінгвокультурна типологія “*Aussteiger*” у німецькомовному дискурсі / О. Ю. Бондарчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія : Філологічні науки, 2013. – № 9 (268). – Ч. І. – С. 157–161.

5. *Бондарчук О. Ю.* Лінгвокультурний типаж “*Aussteiger*”: асоціативне опитування / О. Ю. Бондарчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – № 5 (282). – Серія : Філол. науки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – С. 147–151.

6. *Бондарчук О. Ю.* Лінгвокультурний типаж “*Aussteiger*”: екстралінгвальні фактори виникнення / О. Ю. Бондарчук // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філол. науки. – Вип. 32. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2013. – С. 66–69.

7. *Бондарчук О. Ю.* Мовна особистість як лінгвокультурний типаж / О. Ю. Бондарчук // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів “Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень” (14–15 трав. 2014 р.). – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Т. 3. – С. 255–257.

8. *Бондарчук О. Ю.* Образна складова лінгвокультурного типу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – Серія “Філологічна”: зб. наук. пр. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2014. – Вип. 42. – С. 27–30.

9. *Бондарчук О. Ю.* Особливості топос-аналізу / О. Ю. Бондарчук // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. – Луцьк, 2015. – № 2. – С. 27–30.

10. *Бондарчук О. Ю.* Понятийний аспект лінгвокультурного типу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии : сб. ст. по материалам XXIX междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск, 2013. – С. 47–59.

11. *Бондарчук О. Ю.* Синоніми ключового слова “der Aussteiger” як засоби вираження лінгвокультурного типу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // Наукові записки. – Серія : Філол. науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – Кн. 2. – С. 18–22.

12. *Бондарчук О. Ю.* *Aussteigen* як ключове слово лінгвокультурного типу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // Развитие науки в XXI веке : сб. докл. Междунар. конф. – Донецк : Науч.-информ. центр “Знание”, 2013. – С. 87–90.

13. *Бондарчук О. Ю.* *Aussteiger* крізь призму німецького національного менталітету / О. Ю. Бондарчук // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та асп. (12–13 трав. 2015 р.). – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – Т. 1. – С. 314–316.

14. *Bondarchuk O.* Die begriffliche Komponente des linguokulturellen Typs “Aussteiger” im deutschsprachigen Diskurs / О. Ю. Бондарчук // Молода германістика України між традицією та новаторством = Ukrainische Nachwuchsgermanistik zwischen Tradition und Innovation : матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф. Асоц. укр. германістів (31 жовт. – 1 листоп. 2014 р.). – Львів : ПАІС, 2014. – С. 15–16.

15. *Bondarchuk O.* Frame-Analyse des Konzeptes “Aussteiger” / О. Bondarchuk // Science and Education. A new dimension. – Philology. – № 3 (10). – Issue 47. – Budapest, 2015. – P. 9–12.

16. *Бондарчук О. Ю.* Внутрішні мотиви виникнення лінгвокультурного типу “Aussteiger” у німецькій лінгвокультурі [Електронний ресурс] / О. Ю. Бондарчук. – Режим доступу : URL: ftp://188.230.77.4/pub/ELLIC_2013.pdf.

АНОТАЦІЯ

Бондарчук О. Ю. Лінгвокультурний типаж “Aussteiger” у сучасному німецькомовному дискурсі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка. Міністерство освіти і науки України, Львів, 2015.

У дисертації на підґрунті антропоцентричної парадигми та когнітивно-дисурсивного підходу здійснено аналіз об’єктивації ЛК типу “Aussteiger” у сучасному німецькомовному дискурсі.

Запропоновано актуальну дефініцію *Aussteiger*, наведено їх типологію. ЛК типаж “*Aussteiger*” досліджено в єдності поняттєвого, образного та оцінного складників. Аналіз поняттєвого компонента дав змогу уточнити знання про *Aussteiger* у свідомості носіїв мови. Образний складник розкрито за допомогою концептуальної метафори й соціокультурного паспорта типажу. Уточнено смислове наповнення цінностей у німецькій лінгвокультурі, схарактеризовано менталітет *Aussteiger*.

У роботі застосовано фреймовий аналіз для дослідження підтипів *Aussteiger*, встановлено топоси, які аргументують дискурс.

Ключові слова: лінгвокультурний типаж, мовна особистість, концепт, фрейм, топос, публіцистичний і художній дискурси, соціокультурний паспорт, концептуальна метафора, *Aussteiger*.

АННОТАЦИЯ

Бондарчук Е. Ю. Лингвокультурный типаж “*Aussteiger*” в современном немецкоязычном дискурсе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Министерство образования и науки Украины, Львов, 2015.

В диссертации на основе антропоцентрической парадигмы и когнитивно-дискурсивного подхода осуществлен анализ объективации лингвокультурного типажа “*Aussteiger*” в современном немецкоязычном дискурсе.

Предлагается актуальная дефиниция *Aussteiger*, приведена их типология. Лингвокультурный типаж “*Aussteiger*” исследован в единстве понятийного, образного и ценностного компонентов. Анализ понятийной составляющей позволил уточнить знания о *Aussteiger* в сознании носителей языка. Образная составляющая раскрыта с помощью концептуальной метафоры и социокультурного паспорта типажа. Уточнено смысловое наполнение ценностей в немецкой лингвокультуре, охарактеризован менталитет *Aussteiger*.

В работе применен фреймовый анализ для исследования подтипов *Aussteiger*, установлены топосы, которые аргументируют дискурс.

Ключевые слова: лингвокультурный типаж, языковая личность, концепт, фрейм, топос, публицистический и художественный дискурсы, социокультурный паспорт, концептуальная метафора, *Aussteiger*.

ABSTRACT

Bondarchuk O. Y. Linguistic cultural type “Aussteiger” in modern German discourse. – Manuscript Copyright.

A thesis for the Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National University of Lviv. Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2015.

This thesis presents the analysis of objectification of the linguistic cultural (LC) type “Aussteiger” in modern German discourse, based on the anthropocentric paradigm and cognitive discourse approach. Additionally, the lexical means of verbalisation of the LC-type in modern German and the peculiarities of their realisation in the publicistic and artistic discourses, informants’ questionnaires and dictionaries are revealed.

The initial point of the analysis is the understanding of the LC-type as a linguistic cultural concept, the essential features of which lie in the typicality of a certain language personality. The LC-type “Aussteiger” is actualised by means of key words such as: the noun *der Aussteiger* and the verb *aussteigen* and their synonyms, occasionalisms and derivatives.

The research proposes an actual definition of *Aussteiger*, and a classification of the corresponding types according to their relation to marginal social groups with the following typology: *Aussteiger* from society, town, profession, house routine, state, temporary, internal *Aussteiger*, subculture representatives, *Aussteiger* into society.

The LC-type “Aussteiger” is examined in the unity of notional, image and axiological constituents.

The analysis of notional constituent enables one to clarify the knowledge about *Aussteiger* as a concept in the consciousness of the native speakers. It has been proven that meanings of the verb *aussteigen* formed the core meaning of the noun *Aussteiger*. While answering the questions in the questionnaire, the native speakers make reference to the meanings that are least frequent in the dictionaries and mention new senses that are not found in the dictionaries at all.

The image constituent is described by means of the conceptual metaphor, and namely biomorph (BIRD, TREE), anthropomorph (PIONEER, FOUNDER), innovative (CEMENT, APPLIANCE), ontological (SOCIETY, SECT, NEONAZI), structural (CHANGE), and orientation (MOVEMENT BACK AND FORTH, UP AND DOWN) ones. The social cultural passport of the type consisting of such features as: appearance, dwelling, place of residence, character and activity, has been outlined in the research.

The axiological constituent reflects the reinterpretation of value dominants of the German culture: LIFE, TIME, FREEDOM and HAPPINESS.

The associative survey confirms that *Aussteiger* is an axiologically polar concept having both positive and negative evaluation in the consciousness of the native speakers.

Frame analysis has been applied in the research to investigate the subtypes of *Aussteiger* based on the material of autobiographical prose. The scheme of matrix frames PERSON/GROUP suggested by K. Konerding has been chosen as the basis for frame modelling. Explicitly expressed pieces of knowledge are structured in the frames by means of slots and fillers verbalized by usual predications in the discourse. For each singled-out subtype a radial framework has been built in which certain slots have wide composition of fillers and form the discourse profile.

The central position in the subtype “*Aussteiger* from society” is occupied by the slots of advantages of solitary life in the forest. The subtype “*Aussteiger* from profession” extensively completes with fillers the slots of the reasons for withdrawal from profession. The subtype “*Aussteiger* from town” emphasizes the slots of disadvantages and advantages of living in the countryside.

The topoi illustrate the implicit senses and suggest reasons why the discourse has been established in the research. These topoi are depicted in the form of “if-then-formulations”. The *Aussteiger* from the society argue that their lifestyle is determined by the topoi of decision, asceticism, wild nature, origin and love of nature.

The *Aussteiger* from profession make use of the topoi of stress, pressure, career, freedom and doubt. The *Aussteiger* from town resort to the topoi of freedom, simplicity, house routine and commencement of something new.

By means of the frame analysis it was possible to determine the explicit senses of every single subtype that are not found in the dictionary definitions of the researched notion, and the topos-analysis made it possible to trace the peculiarities of implicit motives of existence of different variations of *Aussteiger*.

Key words: linguistic cultural type, language personality, concept, frame, topos, publicistic and artistic discourses, social cultural passport, conceptual metaphor, *Aussteiger*.

Підписано до друку 02.09.2015 р.
Формат 60×84¹/₁₆. Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк.
Наклад 100 прим. Зам. 119.
Виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Бойка, 1, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

